

VECHEA STEM A REGHINULUI

Dorin-Ioan Rus

I. Istoricul cercetărilor

Cel dintâi istoric care a făcut referire la vechea stemă a orașului nostru a fost Josef Haltrich, în lucrarea monografică intitulată *Zur Geschichte von Sächsisch-Regen seit letzten hundert Jahren*¹. El pomenește doar în treacăt despre ea, neoprinându-se decât asupra semnificației inscripției O.P.R.^{1 bis}. Problema este reluată mai târziu, în 1870, când are loc la Reghin desfășurarea congresului societății ardelene pentru cultură și civilizație (Verein für siebenbürgische Landeskunde). Cu această ocazie, membrii reghineni ai asociației au făcut o prezentare generală a localității, intitulată: *Beiträge zur Kenntniss Sächsisch-Reens*² (Contribuții la cunoașterea Reghinului Săsc).

În ambele lucrări se face referire la vechea stemă a Reghinului, aceea care a fost găsită în două exemplare, reprezentată în biserica evanghelică din oraș, cu ocazia unor lucrări de restaurare executate într-o perioadă mai recentă³.

Până la descoperirea ei însă, au mai existat alte două steme: una, azi dispărută, pe un zid exterior al fostei mori Teleki de pe strada Apelor și cealaltă, care se mai poate vedea și astăzi pe fațada clădirii de pe strada Mihai Viteazul nr. 95⁴.

După ce stema din biserica evanghelică a fost descoperită, s-a pus problema vechimii ei, precum și întrebarea firească: "care este adevărata stemă a Reghinului?". Aceste probleme încearcă să le aducă o rezolvare renumitul cercetător Arz von Straussenburg în seria de articole *Zur Wappenfrage der Stadt Sächsisch-Regen* (Asupra problemei stemei Reghinului Săsc) din ziarul *Sächsisch-Regener Wochenblatt* din 1906⁵. În același an și același ziar, publică și Johan Orendi un articol cu același titlu, în care își exprimă punctul de vedere în această chestiune⁶.

La rândul său, Gustav Müller descrie piesa în lucrarea sa din 1955, *Die evangelische Kirche von Sächsisch-Regen*, în cadrul prezentării generale a bisericii⁷.

Problema este reluată în 1991, când apare lucrarea monografică *Sächsisch-Regen. Die Stadt am Berge. Lebensbilder-raus der Vergangenheit einer kleinen Stadt in Siebenbürgen*, la Bochum, semnată de doi fii ai orașului: Ernst Philipp și Wigant Welzer. În lucrare, Erich Alzner semnează articolul *Das Stadtwappen von Sächsisch-Regen* (Stema orașului Reghinul Săsc) în care se vorbește pe larg despre vechea stemă a orașului, aceea care se găsește în biserica evanghelică⁸.

De asemenea, în numeroase lucrări științifice sau de popularizare referitoare la istoria Reghinului s-a făcut referire la acest blazon, fără să se intră într-un stadiu mai amănunțit sau o descriere tehnică a acestuia.

Rândurile de mai jos vor încerca să facă aceasta, completând, în măsura posibilităților unele lipsuri care s-au observat în lucrările mai sus pomenite, de ce nu, să găsească un mod nou de interpretare a blazonului, de găsim și mesajului ascuns în el, atât cât permit informațiile de încredere.

2. Descoperirea și datarea stemei

După cum se știe, vechea stemă a Reghinului se găsește și se menține încă în două locuri aparținătoare epocii medievale, în biserica din oraș, construită la 1330. Una, realizată din piatră se găsește deasupra ușii sacristiei, în interiorul bisericii. Cealaltă, din marmură maroniu-roșie, se găsește așezată pe arcul frânt de deasupra ferestrei sacristiei, în partea exterioară.

Anul de naștere al celor două piese este necunoscut. Însă, datorită modului diferit de expunere a unei mobile, (vezi plan la nr. 2), este posibil ca ele să nu fi fost realizate în același timp. Ele au fost găsite la 16 mai 1851⁹, cu prilejul unor lucrări mai ample de restaurare, acoperite fiind cu mortar. Un punct de referință pentru atestare îl constituie anul 1497, an pentru care este datată și o stemă care are exact aceeași formă, de scut, din Ungaria¹⁰. Ambele prezintă asemănări izbitoare.

Odată cu descoperirea inscripției din cor, care demonstrează că biserica a fost construită la 1330, s-a presupus că stema a fost acordată localității după acest dat. Fiindcă inscripția din stemă, O. P. R. înseamnă *Oppidum Privilegiatum Regun*, adică *Târgul Privilegiat Regun*, rezultă că stema în această formă a fost realizată după anul 1427, sau chiar din același an, când i s-a acordat Reghinului acest rang¹¹. Se poate presupune însă că localitatea a avut o stemă încă înainte de acest dat, din vremea lui Carol de Anjou (1310-1342), din aceeași perioadă datează și biserica¹². În sprijinul acestei ipoteze vine și faptul că, pe herbul Reghinului, se găsește și simbolul dinastiei de Anjou, floarea de crin.

3. Analiza exterioară a blazonului

Stema indică un scut despicaț în două bucăți de piatră aproape egale, cu o fascie diagonală plutind. Ambele jumătăți de piatră sunt sculptate concav din material, astfel că despicațura suprafețelor scutului se recunoaște ireproșabil. Partea senestră superioară nu este ascuțită complet, sau liniară, pe margine, ci are un vibrat doar pe jumătate din scut. Ea nu are de-a face de fapt cu concavitatea, ci ar putea să explice o iluzie optică a privitorului¹³.

Este un scut în jumătate prîi, constituit prin unirea a două scuturi, având în dextera o floare de crin, iar în senestra o stea cu șase raze. Deviza este așezată în bandă și poartă inscripția O. P. R. (*Oppidum Privilegiatum Regun*). Literele sunt unciale, majuscule, separate una de alta prin mici ornamente cruciforme. Floarea de crin, simbolul angevinilor, apare redată cu culoarea galben pe fond roșu, în partea dextera. Steaua în șase coluri sau hexagrama, apare redată cu culoarea galben pe fond albastru, în senestra.

A. Scutul

Scutul avea inițial menirea de a-l apăra pe războinic de loviturile din mână, devenit mai târziu un mijloc de a face cunoscute frumosele fapte cu care se putea mândri posesorul său. Pictura și sculptura au redat aceste fapte. Deci, scutul a devenit o pagină de istorie, un fel de brevet pe care titularul îl purta mereu cu el. În curând, dimensiunile scutului n-au mai fost suficiente pentru a cuprinde enumerarea faptelor unui războinic vestit; s-au utilizat atunci în acest scop figuri simbolice, embleme, în care fiecare caracter era o faptă, fiecare expresie cuprindea o povestire¹⁴.

Blazonul vechi al Reghinului Săsesc este un scut compus¹⁵, prin urmare este acoperit de mai multe simboluri heraldice, având astfel mai multe partiuri. Dacă are partiuri, înseamnă că este un scut prîi, aceasta fiind mai ales o caracteristică a scuturilor germane. Se vorbește despre un scut despicaț sau tăiat, despărțit sau spintecat, când una dintre partiuri prinde în cealaltă printr-o scobitură, de obicei de formă pătrată¹⁶. În cazul stemei Reghinului, scutul din dextera este unul de tip german (*Deutsche Schilde, Scuta Germanic*). Un scut de tip german este scobit la margine pe ambele laturi având la bază un vârf; adesea are pe margini diferite ornamentații. Din punct de vedere tehnico-militar, scobiturile serveau cavalerului să vadă drumul cât mai bine. Ele se disting prin simplitatea pieselor care mobilează. Pe aceste scuturi se vedea mai ales vulturi și câteva împăriri rare. Florile de crin sunt de asemenea foarte dese. Deosebirea dintre dreapta și stânga nu este întotdeauna respectată și, în general, piese de metal pe scuturi de același fel, câmpuri de culori acoperite cu figuri de aceeași manieră¹⁷.

Deci, blazonul Reghinului este constituit dintr-un scut în jumătate prîi sau despicaț format prin unirea a două scuturi împărțite în jumătate pe toată lungimea lor și apropiate în așa fel încât să nu se vadă decât jumătate din fiecare. În general, scutul, în jumătate prîi, era un mod de a reprezenta stema soarelui sau a soarelui, fără a constitui două scuturi întregi¹⁸. De asemenea, cuprind între ele stemele supuse aceleiași autorități suverane¹⁹.

În ceea ce privește poziția figurilor, se poate spune că în herbul Reghinului, deviza este așezată în bandă, crinul în cantonul drept al vârfului, steaua în cantonul stâng al capului.

B. Culorile

Albastru ca cerul (fr. bleu celeste) se exprimă prin linii orizontale; reprezintă aerul, care după foc este cel mai nobil dintre toate elementele, căci corpul său subtil, ușor de prîi, este apt a primi influențele dominante, lumina și claritatea. Este simbolul blândei,

frumuse ii, noble ii, i a bunei credin e²⁰. Corespondentul astrologic culorii albastru este planeta Jupiter²¹. În blazonul Reghinului, el ocup partea senestr .

În partea dextra, se g se te culoarea ro ie (fr. gueules), ce se figureaz prin linii verticale, simbol al m ririi, bravurii, îndr znelii i generozit ii. Era o dovad a unei astfel de mari distinc ii, încât vechile legi nu permiteau de a fi purtate în steme decât dac cel în cauz era un principe, sau numai cu aprobarea special a suveranului²². Corespondentul astrologic al culorii ro ie este planeta Marte²³.

C. Metalele

În heraldic , galbenul i albul reprezint metalele nobile, aurul i argintul. În blazonul nostru, galbenul coloreaz floarea de crin din dextra i steaua din senestra. El se figureaz punctat. Înseamn m rire, m re ie, for , putere, bog ie i cur enie²⁴. Corespondentul s u astrologic este Soarele²⁵.

Albul apare pe deviz i reprezint argintul. Semnific inocen a, candoarea, virginitatea, devotamentul, corectitudinea²⁶. Corespondentul s u astrologic este Luna²⁷.

D. Deviza

Este o povestire sau cugetare ata at scutului datorit însemn t ii ei, exprimând o calitate sau originea stemei, considera ii asupra acesteia, foarte întâlnit în perioada Rena terii i mai târziu²⁸. O deviz este format din corp i suflet. Clasificând deviza noastr dup categoria de inscrip ii din care face parte, se poate spune c este din acelea “compuse numai din litere i ini iale”²⁹. Corpul îl reprezint materialul prezent pe scut, iar sufletul este textul propriu-zis³⁰. Întotdeauna forma este concis i clar³¹, sau în leg tur cu figurile emblematice ale stemelor³². De i au fost unele îndoieli³³, marea majoritate a cercet torilor consider c inscrip ia O. P. R. de pe stema veche a Reghinului înseamn *Oppidum Privilegiatum Regun (Târgul Privilegiat Regun)*³⁴.

E. Floarea de crin

Era o figur foarte des folosit în steme, având o form particular i conven ional . Figura pe herbul Fran ei i pe un mare num r de steme, printre care i aceea a dinastiei de Anjou. Adev rata sa semnifica ie a r mas necunoscut . Se spune c “crinul a fost l udat de c tre Iisus pentru frumuse ea sa. El este imaginea purit ii feciorelnice, ap rând odat cu reprezent rile Fecioarei Maria sau a sfin ilor Dominicus Nicolaus din Tolentino, Aloisius, Kasimir”³⁵. Apare, al turi detrandafir, pe sarcofagele sau sicriile mai multor sfin i³⁶. Trebuie men ionat c este universal admis c floarea de crin heraldic nu are nici o leg tur cu floarea de crin din gr din³⁷. Cu privire la originea ei, au fost expuse de-a lungul timpului cele mai diferite p reri: “P rintele Daniel consider c ceea ce se nume te în prezent floare de crin a fost la origine extremitatea unei arme ofensive, un fel de fier de lance sau sulă de azvârlit, de care se serveau francii alt dat i care s-a p strat în limba francez sub numele de «francisque». Pe urm , acestea au servit ca sceptru regilor, apoi figura acestui fier a trecut în coroanele lor, de acolo pe îmbr c mintea lor, apoi pe zvelca lor i în cele din urm pe scutul i stemele lor.

Florile de crin au împodobit sceptra regilor merovingieni i al împ ra ilor romano-germani, bizantini, spanioli”³⁸.

Dup unii, ar deriva din albine: “Regele Chiledric purta aceste mici figurine cusute pe hainele sale, pentru c triburile francilor, asupra c rora domnise el, le aveau ca simbol. Ulterior, datorit gre elilor repetate ale sculptorilor i pictorilor, au ajuns pân în secolul al X-lea flori de crin”³⁹.

Al ii spun c “Ludovic cel tân r a luat cel dintâi acest simbol, ca o aluzie la porecla de <<Florus>> ce-i fusese dat în tinere e datorit frumuse ii sale”⁴⁰.

De i are origine necunoscut , floarea de crin a fost întrebuinat foarte des pe blazoanele statelor Europei. Pentru c apare i pe stema Reghinului, se admite s localitatea a fost o parte a domeniului familiei de Anjou, al c rei simbol era floarea de crin.

F. Steaua

În stem , apare în senestra, în partea superioară . “Steaua prezis de Varlaam, observat ce cei trei p stori, pe care i-a adus la iesle”, este un simbol foarte important în heraldic . “În stea se reprezintă de foarte multe ori monograma, bustul sau Maica Domnului⁴¹, pentru că Iisus este descris de multe ori ca o stea. În arta bisericească , Maria este lăudată ca stea și coroana este ornată cu 12 stele. Urmașii lui Abraham sunt descriși ca stele strălucitoare. Bolile bisericilor s-au pictat în perioada Renașterii cu albastru și stele aurii, pentru a aminti privitorului de cer și de locuitorii săi. Au fost puse simboluri ale zodiilor pe calendare și portaluri, pentru a se atribui o mai mare influență în sănătate și în bunul mers”⁴².

Dintre piesele mobile de pe un scut, steaua face parte din cele luate din natură . Ele apar în mod obișnuit cu cinci raze sau vârfuri, din care unul este îndreptat în sus. Este o mobilă foarte frecventă . Steaua în ase vârfuri sau hexagrama apare mai des la italieni sau la germani⁴³, precum și pe stema Reghinului Săsc. Ea este prin excelență imaginea macrocosmosului, produs al unei dualități complementare⁴⁴.

4. Analiza interioară a blazonului

A. Hermetism și heraldic

Pentru recunoașterea unor realități trecute este necesară reconstituirea lor în spiritul contemporanilor. În acest sens, nu are importanță ce cred contemporanii despre hermetism și heraldic , ci p rerea oamenilor din trecut, pentru care acestea erau tineri și vii. Dacă astăzi ele par a fi absurde, în acea epocă aceste valori constituiau adevăruri vitale, p trunzând viața socială și personală a individului și a colectivității⁴⁵. Una dintre multiplele semnificații ale hermetismului era și heraldica. O specificitate a heraldicii era sigilografia⁴⁶. Căci, dacă blazonul este o secțiune verticală a Athanorului, adică a cuptorului filosofal, sigiliul este secțiunea orizontală a acestuia. Pe lângă acestea, alchimia, astrologia, cosmogonia, tineria literelor, aritmosofia, spagirica, erau unele din celelalte discipline ale hermetismului⁴⁸.

În mod obișnuit, cuvântul *hermetism* sugerează existența unui zid de neptrunș sau al unui secret inviolabil; învătura hermetică este învătura închisă⁴⁹. Numele vine de la Hermes, zeul din mitologia greacă care făcea intermedierea între cer și pământ, între cei de sus și cei de jos, mesagerul zeilor și interpretul lor în lumea noastră⁵⁰. Hermetismul este o tinerie care studiază modul de acțiune al dublei puteri, pozitiv-negativ în lume, este o disciplină cosmologică pentru că este o tinerie a dualității⁵¹, “este totodată revelație profetică și ocultă , tradiție magico-religioasă apărută din puterile Înțeleptului și a Preotului-Mag, este arta transmutării metalelor, a regenerării omului prin natură ; este arta interpretării sub patronajul lui Hermes Trismegistru, care nu e altul decât Marele Inițiat”⁵². Deci, prin tineria lui Hermes se poate “rectifica”, “tămași”, “corecta” universul mare și universul mic⁵³.

Astfel, teza veche conform căreia heraldica și sigilografia ar fi expresia pur profană de împănare cu alegorii profane, puerile, este depășită din punctul de vedere al tradiției. “O civilizație totală ca cea a Evului Mediu, atât de unitară în diversitatea ei, cu un esut atât de strâns, polifonic și divers , *opus hircanicum et catholicum*, nu putea avea un corp străin în ea, din cauza continuității ei organice, care aplică o echivalență calitativă a tuturor componentelor ei [...]. Dacă un edificiu bizantin, gotic sau romanic are un simbolism polivalent, pe planuri ierarhizante lucrul este adevărat și pentru simbolurile heraldice și hermetice ce-l însoțesc. Solidaritatea lor e indivizibilă . E o lecție de modestie pentru noi, modernii, și un avertisment să nu declarăm prostii tot ceea ce nu înțelegem. Nu are nici o importanță p rerea noastră , a modernilor, despre tineria heraldică și p rerea acelor care timp de secole au practicat această disciplină cu ferveoare, cu p trundere, cu convingere”⁵⁴.

În concluzie, trebuie spus că blazonul nu e doar un mijloc practic de recunoaștere în lupta seniorilor în fruntea unor unități militare. Nu este deci o artă profană , prin simplul motiv că nici o artă nu era profană într-o societate atât de tradiționalistă cum era cea medievală . “Heraldica era un limbaj mut, pe care doar inițiatii puteau să-l înțeleagă , și a cărei cheie s-a pierdut, după cum s-a pierdut și aceea a Alchimiei”⁵⁵. Se mai poate adăuga că , fiind în concordanță cu celelalte tineri tradiționale, heraldica ilustrează analogia dintre macrocosmos și microcosmos. Găsindu-se simbolurile acestea și pe stemele orașelor, județelor, provinciilor și țărilor, vedem legătura acestora cu omul universal.

B. Blazonul

Blazonul era o reprezentare în simultaneitate a succesiunii temporale, reliefând simbolic potențialile cheie ale unui ciclu, fie Universul Mare, fie Universul Mic, aer, apă, foc, pământ, neam, continent sau genul uman.

Pentru crăinicul, heraldul, la fel ca toți cântăreții din Evul Mediu târziu pomeneau și stemele, care atunci erau în general apreciate, s-a conturat tot mai mult pentru că heraldul ar poseda, de la stemele care începând cu secolul al XIV-lea presupuneau tot mai mult o idee tăcută, cunoscută și secrete⁵⁶.

Blazonul este o seciune verticală a Athanorului, a Vasului hermetic, "recipient viu în care maturează o placentă alchimică formată din elemente primitive, însuflețite de Focul Filosofal"⁵⁷. Este o seciune verticală a dovedite reprezentarea lui într-un scut, care la rândul lui este o reprezentare hermetică a universului ca și cum războinicul ce-l poartă ar opune duzei manusii cosmosul. În cazul vechii steme a Reghinului, el poate reprezenta "pieptul", "inima" sa.

Centrul scutului mai este numit și "inimă" sau "abis". Dacă inima omului e propriul său abis, rezultatul este blazonul e o reprezentare tainică a omului. Posesorul unui blazon trebuia să facă trecerea de la potențial la act, printr-o disciplină hermetică, o *yog*, latentele blazonului simbolizând latentele imediate, fundamentale, specifice ale individului înnobilit⁵⁸. Era o expresie plastică a alchimiei umane.

Acum, mergând mai departe în cazul blazonului Reghinului Sesc, vedem culorile albastru, reprezentând voința, yang, în senestra, și roșu, forța, yin, în dextra. Cea mai adânc dintre culori este albastrul deoarece privirea intră în ea fără să întâlnească vreo margine. Este culoare imaterială, cea mai pură și mai curată. Aplicat pe un obiect, culoarea albastră despozează formele, le deschide, le desface. O suprafață colorată în albastru, încetează să mai fie o suprafață; un zid albastru nu mai este un zid. Lipsit de materialitate în sine, albastrul dematerializează tot ce se prinde în el. Albastrul este un drum al infinitului, în care realul se transformă în imaginar. Pe acest fond, aflăm de steaua în ase culori, simbol al iudaismului, simbolizând imbricarea spiritului cu materia, a principiilor active și pasive, ritmul dinamismului lor, legea evoluției și involuției. Ea are menirea de a străpunge întinericul, fiind un far îndreptat spre noaptea inconștientului. "Anumite raze, formând un fel de emblemă a întregului, au un îneles aparent ce pune și mai mult în evidență proprietățile acelei substanțe pe care Creatorul a însemnat-o cu mâna sa. Sigiliul magic, de pildă, îi arată artistului că a mers pe drumul cel bun și că mixtura filosofică a fost pregătită după canoane. Această pecete, zisă *Steaua Magilor*, e o figură cu ase raze (digamma), care se ivește la suprafața compostului, altfel spus, deasupra ieseii în care doarme Iisus, Pruncul-Împărat"⁵⁹. Totodată, mai puțin cunoscută steaua cu ase raze este un simbol al macrocosmosului.

De partea cealaltă, în dextra, avem culoarea roșie, simbol al forței, al zeului Marte. E considerat pretutindeni ca fiind simbolul fundamental al principiului vital; cu forța, puterea și strălucirea lui, roșul e culoarea focului și a sângelui. Roșul heraldic (gueules), trimite la ambivalența gurii, simbol al unui libido nediferențiat⁶⁰ și totodată denotă, printre virtuțile spirituale, o arzătoare iubire de Dumnezeu și de aproape; printre virtuțile mondene, furia și cetezană, printre viciile cruzimea, omuciderea și mârșă, printre temperamentele umane, cel coleric. Ca simbol regal, reprezintă ceea ce nu poate fi ajuns sau atins.

În plan macrocosmic, vedem o luptă între cer (albastru) și pământ (roșu), sau între Jupiter și Marte.

În elepitiu cunoscut sângerile mineral de care aveau nevoie pentru sublimarea corpului fizic și inert al aurului nu e decât o condensare a Spiritului universal, sufletul tuturor lucrurilor; această condensare sub formă umidă, capabilă să penetreze și să dea un caracter vegetativ tuturor corpurilor mixte sublunare, nu are loc decât noaptea, sub poala întunecimii, a cerului pur și al văzduhului pauc; și, în sfârșit sezonul în care ea se manifestă cel mai mult și în toate felurile corespunde primăverii terestre. Lumina stelei iese din întunecime.

În concluzie se poate spune că adevărata stemă a Reghinului este aceea care se găsește în biserica evanghelică. Ea demonstrează faptul că localitatea aparținut familiei de Anjou. Intenționat am lăsat afară problema inscripțiilor (B-U sau 13-21) care lăngă blazon, în scopul unei viitoare abordări.

Stemele ora elor din Transilvania gravate pe medalia de argint b tut în 1886 în cinstea ora ului Bra ov. Stema Reghinului S sesc se afl plasat între cea a Media ului i cea a Sighi oarei

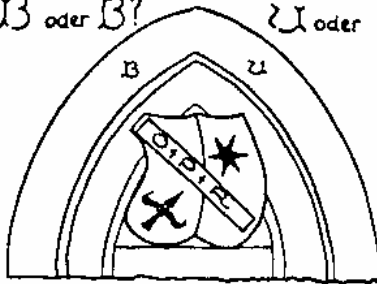

B oder B? U oder U?

Sakristeitur

B oder B? U oder U?

Sakristeifenster

Die Signaturen oberhalb der Wappen

Simbolurile Stemei

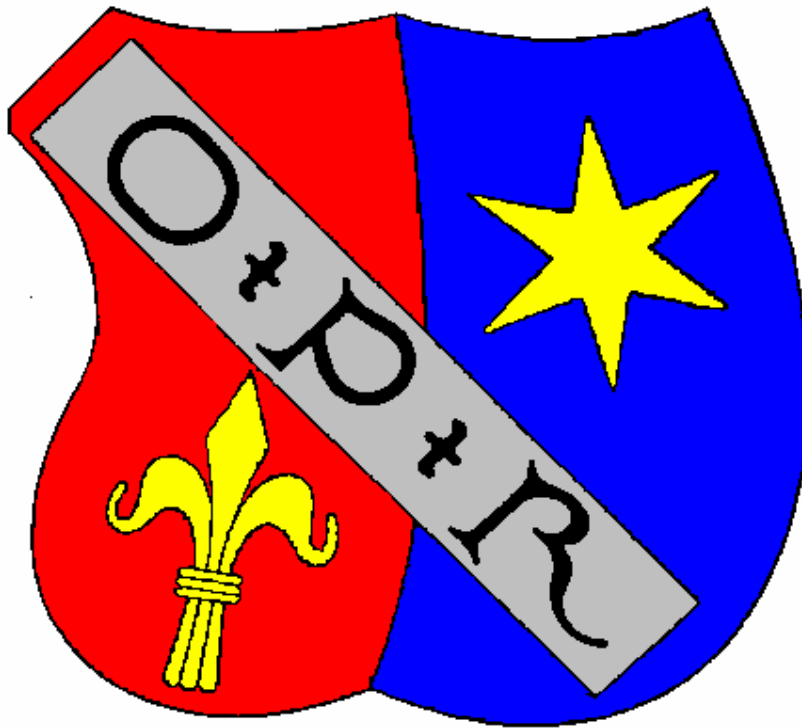
Kleinig, Nov. 1938, 14. Jahrg.

Das Stadtwappen von Sächsisch-Regen

SÄCHSISCH-REGEN

DAS STÄDTWAPPEN

1848-1906

Entwurf zu einer Farbdarstellung des in der evang. Stadtpfarrkirche A. B. in zweimaliger, annähernd gleicher, mittelalterlicher Steinmetzarbeit erhaltenen Wappens unter Berücksichtigung der 3-3 gültigen heraldischen Regeln.

■ Blau ■ Rot ■ Schwarz ■ Silber ■ Gelb

Erich Altmann 1978

Stema ora ului Reghinul S sesc

Note

1. Josef Haltrich, *Zur Geschichte von Sächsisch-Reen seit letzten hundert Jahren*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, NF, Bd. 3,1858;
1 bis. Josef Haltrich, *op. cit.*, p. 297.
2. *Beiträge zur Kenntniss Sächsisch-Reens. Festgabe den Mitgliedern des Vereins für siebenbürgische Landeskunde dargeboten von der Stadt Sächsisch-Reen*. August, 1870, Hermannstadt, p. 244-245.
3. Ernst Philippi, Wigant Welzer, *Sächsisch-Regen – Die Stadt am Berge. Lebensbilder aus der Vergangenheit einer kleinen Stadt in Siebenbürgen*, Bochum, 1991, p. 64
4. *Ibidem*, p. 57
5. Arz von Straussenburg, *Zur Wappenfrage der Stadt Sächsisch-Regen*, în *Sächsisch Regener Wochenblatt* nr. 1-3,1916.
6. Johannes Orendi, *Zur Wappenfrage der Stadt Sächsisch-Regen*, în *Sächsisch Regener Wochenblatt* nr. 4, 1916.
7. Gustav Müller, *Die evangelische Kirche von Sächsisch-Regen*, manuscris aflat la Biblioteca municipal din Reghin, p. 38.
8. Vezi nota 3.
9. *Ibidem*, p. 75.
10. *Ibidem*, p. 57.
11. Gustav Gündisch, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Bd IV, Hermannstadt, p. 322-323.
12. Philippi, *op. cit.*, p.64.
13. *Ibidem*, p. 58.
14. Marcel Sturdza-Suceviți, *Heraldica-tratat tehnic*, București, 1982, p.26.
15. *Ibidem*.
16. *Ibidem*, p. 33.
17. *Ibidem*, p. 28-29.
18. *Ibidem*, p. 26.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p. 40.
21. V. Lovinescu, *Al patrulea hagialâc*, p. 30.
22. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 40.
23. V. Lovinescu, *op. cit.*, p. 30.
24. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 40.
25. V. Lovinescu, *op. cit.*, p. 30.
26. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 40.
27. V. Lovinescu, *op. cit.*, p. 30.
28. *** *Der grosse Brockhaus*, Bd. 20, 1912, p. II, c. 2.
29. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 40.
30. *Ibidem*, p. 119.
31. *Ibidem*, p. 120.
32. *Ibidem*, p. 121.
33. Johannes Orendi spunea că ar însemna *Omnipotens Protege Regen* (în SRW, nr. 4,1916), iar Georg Benesch că ar fi *Orde Predicatorum Regun* (apud Philippi, *op. cit.*, p. 57).
34. J. Haltrich, *op. cit.*, p. 296, Alzner, *op. cit.*, p. 58; Straussenburg, *art. cit.*, loc. cit.
35. Karl Arz, *Die kirchliche Kunst in Wort und Bild*, Leipzig, 1898, p. 385.
36. *Ibidem*.
37. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 79.
38. *Ibidem*.
39. *Ibidem*, p. 79-80.
40. *Ibidem*, p. 80.
41. Karl Arz, *Die kirchliche Kunst in Wort und Bild*, p. 556.
42. *Ibidem*.
43. M. Sturdza-Suceviți, *op. cit.*, p. 71.
44. V. Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, p. 177.
45. Idem, *Al patrulea hagialâc*, p. 24.
46. Idem, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, p. 172.
48. Idem, *Al patrulea hagialâc*, p. 27.
49. Françoise Bonardel, *Hermetismul*, Timișoara, 1993, p. 5.
50. Max Heindel, *Die Botschaft der Sterne*, p. 111-113.
51. V. Lovinescu, *Al patrulea hagialâc*, p. 25.

52. Françoise Bonardel, *Hermetismul*, p. 5-II.
53. V. Lovinescu, *Al patrulea hagialâc*, p. 25.
54. *Ibidem*, p. 28.
55. *Ibidem*, p. 29.
56. *** *Der grosse Brockhaus*, Bd. 8, p. 427, c. 2.
57. V. Lovinescu, *Interpretarea ezoterică a unor basme și balade populare românești*, p. 174.
58. Idem, *Al patrulea hagialâc*, p. 29.
59. Fulcanelli, *Misterul Catedralelor*, București, 1997, p. 31.
60. C. G. Jung, *Psihologie și alchimie*, vol I, p. 157, 179, 183; vol II, p. 28.